

ХУДОЖЕСТВЕН ТЕКСТ. ХУДОЖЕСТВЕНИ СРЕДСТВА (ФОНЕТИЧНИ, ЛЕКСИКАЛНИ И СИНТАКТИЧНИ)

1. ОСОБЕНОСТИ НА ХУДОЖЕСТВЕНИЯ ТЕКСТ

а) художествен текст – той е предназначен за общуване в естетическата сфера. Това е текстът от литературните произведения – романи, разкази, поеми, стихотворения и др., в които чрез езика се създават художествени образи. Те са едновременно конкретни – наподобяват реални обекти от действителността, и условни – породени са от творческата фантазия на автора.

б) функция на художествения текст – основна функция на художествения текст е естетическата (разновидност на експресивната функция) – чрез образи се въздейства върху мислите и чувствата на читателя. В текста преобладават езикови средства, с които се постига емоционалност.

2. ЕЗИКОВИ СРЕДСТВА, ПРЕДПОЧИТАНИ В ХУДОЖЕСТВЕНИЯ ТЕКСТ – всички изразни средства могат да се използват в художествените текстове (в зависимост от художествения замисъл и езиковия усет на автора). Най-често се употребяват езикови средства, с които се постига образност и емоционалност:

А) ТРОПИ - думи за изразяване на преносни значения (лексикални средства), посредством които се създава експресивност на изказа:

МЕТАФОРА - стилистично средство за пренасяне на човешки черти върху животни или природни явления; свойствата на един предмет се пренасят на друг въз основа на подобие или сходства между тях. (бясна стихия, лудо магаре, дървена глава, златни ниви, разцепи тишината).

МЕТОНИМИЯ - дума или израз с преносно значение, при които названието на един предмет се заменя с названието на друг предмет, поради вътрешна връзка между тях.

Например:

„Героите наши, като скали твърди, желязото срещат с железни си гърди“ („желязото“ вместо „железните щикове“);

„Храбростта прави чудеса“ („храбростта“ вместо „храбрецът“)

„Човек се учи от люлката до гроба“ („люлка“ вместо „детство“, и „гроб“ вместо „смърт“).

Означаване на някой предмет чрез характерна част от него; в този случай метонимията още се нарича **синекдоха**.

Пример: „бащино огнище“ вместо „бащин дом“.

Пример: Природата страда, звездите се смеят.

Видове метонимия

1. означаване на предмет чрез част от него (синекдоха) - бащино огнище, вм. роден край;

2. името на предмета се замества с материала, от който е направен - " желязото срещат..." желязо вм. щикове;

3. качеството замества неговия носител - "храбростта прави чудеса" - използвано е храбростта вм. храбреца;

4. името на автора замества творбите му - чета Вазов;

5. времето на действието се замества с предмет, обект, явление, тясно свързано с него - от люлката до гроба вм. от раждането до смъртта;

6. мястото на действието заменя участниците в него - " върхът /вм. опълченците/ отговори с други вик";

7. предметът замества съдържанието - изпивам една чаша.

ЕПИТЕТ - определение, което изпълнява художествена функция.

Например:

величествена планина, уханна роза, печални очи и т.н.

СРАВНЕНИЕ - съпоставяне на два обекта например с помощта на като (като че, като на, както, сякаш, подобно на и др.) Стилистична и реторична фигура, основана върху съпоставянето на общи или различни признаци между явления и прояви, като обикновено се сравнява познато с непознато, изпитвано с неизпитвано, конкретно с абстрактно, поради което сравнението приема една или друга форма: пряко и непряко, отрицателно и потвърдително, стеснително и разширително.

Б) СТИЛИСТИЧЕСКИ ФИГУРИ - повторение на синтактични конструкции, градация, промяна в словоредата и др.(синтактични средства), посредством които се постига конкретност на изображението в художествения текст.

Стилистични фигури са: градация, инверсия, реторичен въпрос, реторично обръщение, различни видове паралелизъм, повторение, анафора.

ГРАДАЦИЯ - стилистическа и реторическа фигура за изразяване на впечатления от прояви или явления в една или друга посока; стилистически и реторически способ за засилване или отслабване на речевата експресия чрез взаимосвързани ситуации във възходяща или в низходяща степен.

Пример на възходяща градация: „Едно име ново, голямо, антично...“

Пример за низходяща градация: „Мечтател, идеалист, ветреник...“

ИНВЕРСИЯ - размяна на обичайните места на частите в изречението с цел изместване на акцента.

Например от определяемостта към определението:

та мойта младост, мале, зелена, (вместо зелена младост)

съхне и вехне люто язвена...

(“Майце си”, Ботев)

РЕТОРИЧЕН ВЪПРОС - Реторичният въпрос е фигура, изразена под формата на въпрос, който не предполага отговор, а привлича вниманието на читателя и го навежда към размисъл. Казано с други думи, риторичният въпрос е въпрос, който съдържа в себе си отговора.

Често се използва в поезията, ораторските слова и ежедневната реч. Особеностите на риторичния въпрос са въпросителната интонация и постройка на фразата, скритият вътрешен диалог, провокиращ силно емоционално въздействие, това, че често е свързан с обръщение, а поредиците от риторични въпроси се използват за възходящи и низходящи градации.

Примери:

Живот ли бе — да го опишеш?

Живот ли бе — да го разровиш?

„История“, Н. Й. Вапцаров

РЕТОРИЧНО ОБРЪЩЕНИЕ - цели да приповдигне духа.

ОБРАЗЕН ПАРАЛЕЛИЗЪМ - художествен похват, при който се съпоставят успоредно два образа, които имат нещо общо, оглеждане, синонимизиране на природно и човешко състояние (среща се и в епическите текстове):

Примери :

“Искърът шумеше страшно, тя видя отблясъка на тъмните му талози” от “ Една българка” на Иван Вазов. Постига се психологическо внушение за душевния смут на героинята.)

И все по-зловещо небето тъмнее,

и все по се мръщи студената нощ,

и все по-горещо дружината пее,

а буря приглася с нечувана мощ...

(“Арменци”, Яворов)

СИНТАКТИЧЕН ПАРАЛЕЛИЗЪМ - повторение на синтактични конструкции – няколко последователни стиха с един и същ синтактичен строеж, който допълнително ритмизира строфата и градира чувството:

Пример :

Берете цветя в градина,

късайте бръшлян и здравец,

Плетете венци и китки

да кичим глави и пушки.

(“На прощаване”, Ботев)

АНАФОРА - повторения на думи в началото на изречения в прозаична реч, а в мерената реч - в началото на съседни стихове.

Пример :

Език свещен на моите деди,

Език на мъки, стонове вековни...

ХИПЕРБОЛА - стилистическа и реторическа фигура, широко разпространено изразно средство за постигане на образност и речева експресия чрез преувеличаване на някои

действителни прояви в противовес на т.нар. литота. Основана е на сравнение между две явления, между които съществува само идейно, но не и реално сродство.

Пример: 100 пъти ти казах.

ЛИТОТА - стилистичен похват, троп, с въздействие, противоположно на хиперболата, намаляващ или обезличаващ значението на предмета на изображение, посредством отрицание, за да бъде подчертано противоположното по смисъл.

ОЛИЦЕТВОРЕНИЕ - стилистическа и реторическа фигура, при която човешки черти се приписват на природни явления, на животни или на предмети. Посредством олицетворението вещественният свят се приобщава към света на човека, за да вземе по-дейно участие в неговия живот.

ФОНЕТИЧНИ СРЕДСТВА - ПОВТОРЕНИЕ НА ГЛАСНИ И НА СЪГЛАСНИ ЗВУКОВЕ

- **АЛИТЕРАЦИЯ** - метрико-хармоничен способ за увеличаване и разнообразяване на речевата експресия, основан върху повторемостта на еднакви или близки по гласеж съгласни звуци при подчертаването на особено важните по смисъл думи в стиха.

Пример :

*Гарванът грачи грозно, зловещо,
псета и вълци вият в полята*

- **АСОНАНС** - съзвучие на гласни звуци в една или в няколко думи, противоположен на дисонанс.

Пример :

*Настане вечер - месец изгрее,
звезди обсипят сводът небесен;
гора зашуми, вятър повее, -
Балканът пее хайдушка песен!*

ЕЛИПСА – произлиза от гръцки – изпускане, пропускане. Изпускане на дума или думи, чието значение обаче се разбира в контекста.

ХУДОЖЕСТВЕН ТЕКСТ

ХУДОЖЕСТВЕНИ ОБРАЗИ

- конкретни
- условни

ФУНКЦИИ НА ХУДОЖЕСТВЕНИЯ ТЕКСТ

Естетическа - чрез образи се въздейства върху мислите и чувствата на читателя. В текста преобладават езикови средства, с които се постига емоционалност.

ИЗРАЗНИ СРЕДСТВА ЗА ПОСТИГАНЕ НА ОБРАЗНОСТ И ЕМОЦИОНАЛНОСТ В ХУДОЖЕСТВЕНИЯ ТЕКСТ

ЛЕКСИКАЛНИ СРЕДСТВА

Думи за изразяване на преносни значения.
Метафора.
Метонимия.

СИНТАКТИЧНИ СРЕДСТВА

Повторение на синтактични конструкции, градация, промяна в словоредата и др.

ФОНЕТИЧНИ СРЕДСТВА

Повторение на гласни и на съгласни звукове
Алитерация.
Асонанс.